

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-58>

УДК 330.34

Валентина ЛУК'ЯНОВА

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-0036-3138>

e-mail: lukianovav@khmnu.edu.ua

Максим ХЛІВНЕНКО

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0003-2935-3176>

e-mail: khlivnenkoms@khmnu.edu.ua

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню сутнісних характеристик розвитку соціально-економічних систем в цілому і підприємства, зокрема. Акцентовано увагу на залежність сприйняття розвитку і умов господарювання в економічній системі країни. На основі дослідження поглядів вітчизняних науковців акцентовано на основній такій ознаці як об'єктивні зміни якісних характеристик системи. При цьому виділено три основних напрями змін, – кількісні, структурні та якісні. Розглянуто інші підходи до поняття «розвиток підприємства». Результати дослідження різноманітних підходів вітчизняних науковців і їх узагальнення дозволив виокремити чотири диференційованих групи поглядів на економічний контекст поняття «розвиток підприємства», які структуровано у вигляді таблиці. Окремим аспектом розгляду даної статті є основні закони розвитку економічної системи, на яких і базується концепція розвитку підприємства. Підкреслено важливість управління розвитком підприємства, як циклічним процесом менеджменту якісними та кількісними змінами.

Ключові слова: розвиток, розвиток підприємства, закони розвитку, організаційний розвиток, управління розвитком підприємства.

Valentyna LUKIANOVA, Maksym KHLIVNENKO

Khmelnytskyi National University

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The article is devoted to the study of the essential characteristics of the development of socio-economic systems in general and the enterprise, in particular. Attention is focused on the dependence of the perception of development and economic conditions in the country's economic system. A philosophical approach to the "development" category is presented. Because of the research of the views of domestic scientists, emphasis is placed on the main such feature as objective changes in the qualitative characteristics of the system. At the same time, three main directions of changes are highlighted - quantitative, structural and qualitative - which are clearly correlated. Other approaches to the concept of "development of the enterprise" are considered, which accordingly focus on: its acquisition of new opportunities and properties, qualities and characteristic features; quantitative changes in the system due to the process of transition to a new, higher quality state. The results of the study of various approaches of domestic scientists and their generalization made it possible to single out four differentiated groups of views on the economic context of the concept of "enterprise development", which are structured in the form of a table.

A separate aspect of the consideration of this article is the main laws of the development of the economic system, on which the concept of enterprise development is based. These are the laws of unity of analysis and synthesis, development, stability, synergy, awareness, composition and proportionality. Based on the analysis of synonymous concepts, such as "organizational development" and "organizational development of the enterprise" and others, three main aspects of development are emphasized: scientific and technical, market and organizational. The importance of managing the development of the enterprise as a cyclical process of managing qualitative and quantitative changes in the organization with appropriate information support aimed at increasing the efficiency of the enterprise in the long term is emphasized. It was concluded that development is an integral process of the existence of any socio-economic systems and requires constant control and management by management.

Keywords: development, enterprise development, development laws, organizational development, enterprise development management.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Загальноприйнято вважати, що будь-яке підприємство є соціально-економічною системою, яка перебуває під впливом різноманітних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Внаслідок цього у самій системі відбуваються постійні перетворення, що дозволяє говорити про її динамічність. Зміни, що відбуваються у економічній, соціальній чи технологічній складовій управління підприємством є наслідком впливу відповідних змін у суспільстві, економіці тощо. Але вказані перетворення потребують контролю з боку менеджменту, що дозволяє говорити про необхідність управління розвитком підприємств.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у дослідженні сутнісних характеристик поняття «розвиток підприємства», основних ознак і ключових аспектів з виділенням основних законів розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій

Огляд теоретичних і практичних аспектів управління підприємством свідчить, що проблеми розвитку підприємства як базисного елемента соціально-економічної системи країни і суб'єкта господарювання досліджували відомі вітчизняні учені, зокрема: О. Ареф'єва, Л. Завідна, В. Занора, О. Кирилюк, Н. Кирич, І. Миколайчук, Д. Скворцов, Р. Фешур, В. Шишковський та ін.

Здатність системи управління швидко виявляти тенденції, можливості і загрози зовнішнього середовища, та всього підприємства проявляти необхідну гнучкість, тобто вчасно і швидко реагувати на різноманітні зміни зовнішнього середовища істотно впливають на конкурентоспроможність цього підприємства у довгостроковому періоді. Зокрема для підтримки відповідного рівня конкурентоспроможності необхідно приймати та реалізовувати управлінські рішення спрямовані на забезпечення його безперервного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підходи до розуміння «розвитку підприємства» зазнавали змін із зміною соціально-економічних відносин та умов господарювання. Раніше ж розвиток розглядали як процес, що мав місце лише в тому випадку, якщо підприємство стабільно здійснювало свою діяльність, тобто як наслідок стабільного функціонування. Отже, якщо раніше розвиток сприймався в якості похідної від здійснення підприємством діяльності («стабільне функціонування заради розвитку»), то надалі він перетворюється на її основу, підґрунтя («розвиток заради функціонування»), а на сьогодні є й метою функціонування («розвиток заради розвитку») [1].

Першоосною для визначення терміну «розвиток підприємства» слугує розуміння «розвитку» як філософської категорії. У філософському розумінні «розвитку» зазначається низка його аспектів, серед яких:

- перехід від одного якісного стану до іншого;
- якісна зміна в структурі об'єкта;
- виникнення якісно нового об'єкта та інші [1].

До викладення сутності та змісту наукової категорії «розвиток підприємства» вітчизняні науковці у теоретико-прикладному контексті підходять по-різному. Частина науковців розглядають дане поняття як об'єктивну зміну якісних характеристик системи, що формуються як наслідок взаємодії підсистем, передумов, факторів та принципів, спрямованих на досягнення його пріоритетів та зумовлених фундаментальними законами природи [2]. При цьому науковці виокремлюють три головних напрями таких змін [2]:

- зростання масштабів споживання економічних ресурсів (кількісний аспект);
- зміни у складі елементів та їх поєднанні (структурний аспект);
- зрушення в споживчих характеристиках елементів, у їх індивідуальній та інтегральній корисності (якісний аспект).

Виділення вказаних аспектів чітко корелюється із наведеними раніше підходами до розуміння розвитку.

За іншим підходом, головною ознакою розвитку підприємства можуть бути набуття ним нових можливостей та властивостей, якостей та характерних рис, що сприяють здатності виконувати нові функції та вирішувати принципово інші завдання. Результативність таких змін призводить до зміцнення конкурентних позицій та компетенцій підприємства задля протидії негативним впливам середовища [2].

Ще один із варіантів тлумачення терміну акцентує увагу на кількісних змінах «розвиток економіко-виробничої системи» як процес її переходу у новий, більш якісний стан – шляхом нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури та складу, внаслідок чого відбувається підвищення ефективності її функціонування та здатність опиратися руйнівному впливу зовнішнього середовища [2].

Результати аналізу різноманітних наукових позицій щодо сутності категорії «розвиток підприємства» дозволив виокремити чотири диференційовані групи поглядів на економічний контекст даного поняття [2].

Таблиця 1

Підходи до розуміння «розвитку підприємства» *

І група	Розвиток підприємства – це ..
I група	процесу покращення його діяльності, тобто його змін у напрямі лише підвищення та прогресивності показників у порівнянні з попередніми, що виключає стани стагнації або деградації.
II група	сукупність змін, що призводять до зміни підприємством свого якісного стану під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.
III група	зростання розмірів підприємства та покращення певних показників його діяльності
IV група	набуття підприємством нових можливостей та властивостей для більш ефективного функціонування у сучасному ринковому середовищі, підвищення його гнучкості у вирішенні комплексу внутрішніх суперечностей та адаптивності до змін зовнішнього середовища.

* побудовано автором на основі [2]

Загальна концепція розвитку підприємства як економічної системи базується на основі використання основних законів природного світу та формуванні законів розвитку економічної системи [2]:

1. Закон єдності аналізу та синтезу полягає у прагненні налаштуватися на найбільш економічний режим функціонування в результаті постійної зміни своєї структури або функцій за рахунок постійного циклічного процесу аналізу-синтезу (індукції-дедукції).

2. Закон розвитку, проявляється у намаганні оптимальної самореалізації як цілого, так і складових своїх елементів на основі їх активності та динамічної рівноваги.

3. Закон усталеності (самозбереження), відображається у тому, що кожна динамічна система протистоїть внутрішнім і зовнішнім руйнуючим діям, прагнучи зберегти себе (вжити), і використовує для досягнення цього весь свій потенціал.

4. Закон синергії – будь-яка складна динамічна система прагне отримати максимальний ефект за рахунок своєї цілісності; прагне максимально використовувати можливості кооперації для досягнення ефектів.

5. Закон інформованості – впорядкованості, проявляється у тому, що чим більше інформації є в розпорядженні системи про внутрішнє і зовнішнє середовище, тим ефективніше її прагнення до впорядкованості та самоорганізації.

6. Закон композиції та пропорційності (гармонії), проявляється у прагненні оптимального взаємного розташування частин та оптимального кількісного співвідношення між ними [2].

В сучасній управлінській теорії досить поширеними є різні синонімічні поняття, що ототожнюються з терміном «розвиток підприємства», до яких серед інших належать такі як «розвиток організаційний» та «організаційний розвиток підприємства» [2].

Під поняттям «розвиток організаційний» пропонують розуміти процес удосконалення для підприємства можливостей вирішувати різні проблеми та його здатність до оновлення в довгостроковій перспективі. У такому сенсі підприємство планує здійснювати свій розвиток за допомогою організаційних та технологічних покращень, підвищення ефективності управління, а також процеси навчання та розвитку персоналу [2].

В іншому трактуванні розвиток підприємства обґрунтовується за трьома основними аспектами, що мають інноваційний характер [2]:

- науково-технічний – базується на вдосконаленні якості продукції, технології або послуг за рахунок впровадження техніко-технологічних нововведень;

- ринковий – розширення сукупності споживачів, зростання частки ринку тощо;

- організаційний – зорієнтований на розвиток окремого працівника, групи, вдосконалення системи та процесів управління тощо.

Однак потрібно звернути увагу, що у цьому випадку розвиток організаційний відображає лише елемент розвитку економічної системи, і не є синонімом.

У процесі розвитку, підприємство набуває нових якісних, кількісних чи структурних властивостей, а, отже йде мова про зміну параметрів його стану. Таким чином, система трансформується через зростання, активізацію чи структурізацію складових елементів. Вимірником її розвитку при цьому служить результативність діяльності. Зростання передбачає розширення розмірів підприємства, його потенціалу та масштабів діяльності. Активізація відбувається за рахунок підвищення ділової активності підприємств, через налагодження та посилення комунікації з контактною аудиторією. Реструктуризація характеризується перебудовою взаємозв'язків у системі та зміною менеджменту підприємства, тобто вибором нового стилю керівництва, модернізацією організаційної структури управління тощо [3].

Вказані процеси потребують контролю з боку менеджменту у межах управління розвитком.

Управління розвитком підприємства – це циклічний процес менеджменту якісними та кількісними змінами в компанії, що визначається постановкою та реалізацією цілей та завдань, спрямованих на забезпечення зростання ефективності діяльності підприємства в довгостроковій перспективі [4]. Цей процес потребує відповідного інформаційного забезпечення. Інформаційні потоки, що циркулюють всередині підприємства, створюють ефективне інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень щодо перспектив розвитку підприємства в довгостроковому періоді [4].

Окремі дослідники говорять про управління «конкурентним розвитком підприємства». Основними складовими конкурентного розвитку є постійне оновлення продукції, технології виробництва, структури управління підприємством, компетенцій працівників задля підтримання наявного попиту і забезпечення його розширення. При цьому необхідною умовою стає задоволення потреб на якісно нових засадах в контексті параметрів ціна-якість, вартість-цінність. Реалізація вибраних напрямів бізнес можлива при вчасному реагуванні на техніко-технологічні тенденції і скороченні процедур процесу управління [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Потрібно зауважити, що конкурентний розвиток підприємства, на нашу думку, лише вказує на параметри підприємства як системи, які потрібно забезпечити. Тобто вираження цілей та завдань діяльності через досягнення та забезпечення конкурентоспроможності. Організаційний розвиток акцентує увагу на

організаційних та технологічних покращеннях, підвищенні ефективності управління, а також процесах навчання та розвитку персоналу. Усі ці та інші аспекти розвитку (науково-технологічний, ринковий, інформаційний тощо) повинні розглядатись комплексно і взаємопов'язано, корелюватись між собою.

Таким чином, розвиток є невід'ємним процесом існування будь-яких соціально-економічних систем. Віднесення змін, що відбуваються на підприємстві до параметрів розвитку, залежить від підходу дослідника. Однак, цей процес потребує контролю та управління з боку системи управління підприємства в цілому.

Література

1. Занора В. Розвиток підприємства: сутність, форми, види. / В. Занора // Галицький економічний вісник. – 2019. – № 6 (61). – С. 69-78. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323227794.pdf>.
2. Завідна Л. Розвиток підприємства як ефективна платформа результативності економічної системи. / Л. Завідна, Н. Кирич, І. Миколайчук. // Соціально-економічні проблеми і держава – 2019. – Вип. 1 (20). – С. 118-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sepid_2019_1_14.
3. Фешур Р.В. Оцінювання розвитку суб'єктів господарської діяльності. / Р.В. Фешур., В.В. Шишковський, Д.І. Скворцов. // Бізнес Інформ. – 2020. – № 11. – С. 418-423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_11_60.
4. Кирилук О.В. Інформаційні технології в управлінні асиметрією розвитку компанії. / О.В. Кирилук. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2019. – № 3. – С. 95-98. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/21-16.pdf>.
5. Ареф'єва О.В. Стратегічні орієнтири інтелектуально-інноваційного процесу управління конкурентним розвитком. Адаптивне управління підприємствами в умовах неотехнологічного відтворення: Монографія. / За редакцією Ареф'євої О.В. – К.: ФОП Маслаков, 2020. – С. 7-14. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/44435/1/%D0%90%D1%80%D0%B5%D1%84%27%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92..pdf>.

References

1. Zanova V. Rozvytok pidpriemstva: sutnist, formy, vydy. / V. Zanova // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. – 2019. – № 6 (61). – S. 69-78. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323227794.pdf>.
2. Zavidna L. Rozvytok pidpriemstva yak efektyvna platforma rezulytatyvnyosti ekonomichnoi systemy. / L. Zavidna, N. Kyrych, I. Mykolaichuk. // Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – 2019. – Vyp. 1 (20). – S. 118-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sepid_2019_1_14.
3. Feshchur R.V. Otsiniuvannya rozvytku subiektiv hospodarskoi diialnosti. / R.V Feshchur., V.V.Shyshkovskiy, D.I. Skvortsov. // Biznes Inform. – 2020. – № 11. – S. 418-423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_11_60.
4. Kyryliuk O.V. Informatsiini tekhnolohii v upravlinni asymetriieiu rozvytku kompanii. / O.V. Kyryliuk. // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. – 2019. – № 3. – S. 95-98. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/21-16.pdf>.
5. Arefieva O.V. Stratehichni orientyry intelektualno-innovatsiinoho protsesu upravlinnia konkurentnym rozvytkom. Adaptivne upravlinnia pidpriemstvamy v umovakh neotekhnolohichnoho vidtvorennia: Monohrafiia. / Za redaktsiieiu Arefievoi O.V. – K.: FOP Maslakov, 2020. – S. 7-14. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/44435/1/%D0%90%D1%80%D0%B5%D1%84%27%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92..pdf>.